

ศึกษาการพัฒนากลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*

A STUDY THE DEVELOPMENT OF STRATEGIES FOR PROPAGATING
BUDDHISM OF MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA

จिरารักษ์ อินทนพิชิต¹, สมชัย ศรีนोक² และ พระมหาสมบุญ สุธมโม³

Jirarak Inthanapichit¹, Somchai Srinok² and Phramaha Somboon Sudhammo³

¹⁻³คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: Jiraki999@gmail.com

วันที่รับบทความ : 27 กันยายน 2568; วันแก้ไขบทความ 30 กันยายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 1 ตุลาคม 2568

Received 27 September 2025; Revised 30 September 2025; Accepted 1 October 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนากลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า พระพุทธสาวกถือเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้เข้าถึงประชาชน และกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปัจจุบันนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังที่สงสัยข้อธรรมได้ซักถาม และอธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เป็นการประเมนผลไปในตัวตามความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ มีปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการโต้ตอบ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทวีปเอเชีย ทวีป

Citation:

* จิรากรักษ์ อินทนพิชิต, สมชัย ศรีนोक และ พระมหาสมบุญ สุธมโม. (2568). ศึกษาการพัฒนากลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(6), 210-228.

Jirarak Inthanapichit, Somchai Srinok and Phramaha Somboon Sudhammo. (2025). A Study The Development Of Strategies For Propagating Buddhism Of Mahachulalongkornrajavidyalaya.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(6), 210-228.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

อเมริกา ทวีปยุโรป ล้วนประสบกับสถานการณ์คล้ายกัน เช่น สภาพภูมิอากาศ กฎหมายหรือกฎระเบียบของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกับประเทศไทย ทำให้การสร้างวัด พระอุโบสถ การบำรุงรักษาและการซ่อมแซมเกิดปัญหาในทางปฏิบัติ ในประเทศซึ่งมีใช้เมืองพุทธแต่เดิมก็จะประสบปัญหาในทางปฏิบัติ มากน้อยตามสถานการณ์ของประเทศนั้น ๆ เช่น บางประเทศห้ามพระบิณฑบาต มีการกีดกันลัทธิความเชื่ออื่น ๆ การดำเนินกิจกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมจากคนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ เสียก่อน สภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะประเทศในแถบหนาว ทำให้เกิดปัญหาการปรับตัวเข้ากับสภาพอากาศ ส่งผลถึงการแต่งกายที่สามารถปรับเปลี่ยนได้บ้างหรือไม่ ปัญหาของพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ทักษะการสื่อสารภาษาประจำท้องถิ่น และการไม่เข้าใจในวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ

คำสำคัญ: กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, การพัฒนากลยุทธ์, กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This academic article aims to study the development of strategies for propagating Buddhism at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. It was found that Buddhist disciples are an important force in propagating Buddhism in order to bring the teachings of the Buddha to the people. Mahachulalongkornrajavidyalaya University's strategy for propagating Buddhism addresses the propagation of Buddhism today. You should not use the method of preaching alone. But there should be an opportunity for listeners who have questions about the Dhamma to ask questions. and explain the facts clearly to the listeners to relieve their doubts. It is an evaluation in itself according to the progress of modern technology. Phra Dhammaduta must study and learn languages. Have the right attitude Wisdom that is proficient in Patibhana is witty in responding. Nowadays, knowledge about meditation is of great interest to Thais and foreigners. The propagation of Buddhism by Foreign's Phra Dhammaduta in Asia, America and Europe all face similar situations, such as: climate, the laws or regulations of each country are different from Thailand.

This causes the construction of temples, chapels, maintenance and repairs to be a real problem in practice. In countries that are not originally Buddhist cities, there will be practical problems. More or less according to the situation of that country, such as: Some countries prohibit alms. Other beliefs are discouraged. Carrying out any activity must have the consent of people in that community first. Climate, especially in cold countries This causes problems in adapting to the weather. It affects whether the dress can be changed or not. Problems of Phra Dhammaduta who are responsible for spreading Buddhism, such as communication skills in local languages. and not understanding the culture in that area.

Keyword: Strategy for propagating Buddhism, Strategy development, Strategy for propagating Buddhism of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทนำ

กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธีสอนคือ หลักการ (ทฤษฎี) และวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน การพิจารณากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์จึงทรงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน วิธีการสอนและหลักการสอน ที่แสดงถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้ ทรงมีพระประสงค์เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก พระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายวงกว้าง ขึ้นจนถึงสมัยปัจจุบันเพราะมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ในเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วทุกทิศทั้งชมพูทวีป พระพุทธองค์ทรงหว่านพืชคือธรรมะให้เจริญตลอดระยะเวลา 45 พรรษา หลังเสด็จปรินิพพานพระสงฆ์สาวกยังทำหน้าที่เผยแผ่สืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) อธิบายพุทธวิธีสอนนี้ว่าเป็นพุทธลีลาการสอน คือ เมื่อมองกว้าง ๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งจะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะลีลาในการสอน 4 อย่างหรืออาจผูกหลักการสอนเป็นคำสั้น ๆ ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน ดังนี้

- (1) สันทสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
- (2) สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

(3) สมุดเตชนา ไร่ใจให้แก่วรรณ บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

(4) สัมปหังสนา ขโลมใจให้เข้มแข็ง ไร่เรียง เบิกบาน พังไม่เปื้อน และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ผู้นำพระธรรมคำสอนมาเผยแผ่อบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้แล้วนำไปปฏิบัติ ในประเทศไทย พระภิกษุสงฆ์ยังมีส่วนร่วมทำประโยชน์แก่สังคม ทำให้เกิดกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียกว่า “พระธรรมทูต” ขึ้น เพื่อทำหน้าที่หลักในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติภารกิจในการจัดการศึกษา การสังคมสงเคราะห์แก่ชนทั่วไปด้วย ดังนั้นพระธรรมทูตในประเทศไทย แบ่งได้ 2 ประเภท คือ พระธรรมทูตในประเทศไทยกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้มีการส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกประเทศไทยอย่างเป็นทางการเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 9 กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูงานพระธรรมทูตในประเทศขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2507 – 2508 โดยมีมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ และได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทย (สง่า พิมพ์พงษ์, 2551) ส่วนพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้จัดพระภิกษุสงฆ์ไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ทำให้มีการสร้างวัดไทยในประเทศต่าง ๆ เกือบทุกทวีป ทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2513 มีการจัดอบรมพระภิกษุเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ แต่หยุดดำเนินการระยะหนึ่งและได้กลับมาดำเนินการจัดฝึกอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศอย่างเป็นทางการอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหน่วยงานหลักในการทำหน้าที่จัดอบรมพระธรรมทูต เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมาจนถึงปี พ.ศ. 2561 นับเป็นรุ่นที่ 24 พระภิกษุที่เข้ารับการอบรม 24 รุ่น ซึ่งจำนวนรวม 1,894 รูป (วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) แต่พระธรรมทูตสายต่างประเทศที่ผ่านการอบรมยังมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่หลักในการเดินทางหรือจาริกไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนหรือพรหมจรรย์หรือประกาศพระพุทธศาสนาแก่

ชนจำนวนมากในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้ชนเหล่านั้นได้รับประโยชน์สุขจากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ไทย เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือปฏิบัติศาสนกิจนอกประเทศไทย รวมทั้งสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในต่างประเทศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเยี่ยมเยียน เจริญสัมพันธไมตรี เป็นต้น ประกอบด้วยกลุ่มที่เดินทางไปต่างประเทศตามที่ได้รับกิจนิมนต์จากพุทธศาสนิกชนไทย กับกลุ่มที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจอย่างเป็นทางการภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ (พระมหาสุเทพ สวาทมโน (เหลาทอง), 2561)

ในบทความนี้จะได้นำเอาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ครั้งพุทธกาลกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคดิจิทัลสมัยปัจจุบันและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในประเทศ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พระบรมศาสดาทรงประสบผลสำเร็จอย่างสูงในการประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ได้ตรัสรู้ ทรงใช้เวลาเพียง 9 เดือน ก็สามารถประกาศศาสนาก่อตั้งประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงดำรงประโยชน์สุขแก่ประชาชนในดินแดนชมพูทวีปโดยใช้กลยุทธ์ 10 รูปแบบ ดังนี้

1) ทรงเผยแผ่แก่ผู้นำก่อน (The Lord Buddha first spread Buddhism to leaders) พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่แก่ผู้นำศาสนา ผู้นำด้านการเมืองการปกครอง ผู้นำด้านเศรษฐกิจ (เศรษฐีคหบดี) เช่น ขวัญ 3 พี่น้องมีอรุเวลกัสสป เป็นผู้นำ มีบริวาร 500 คน นทีกัสสป บริวาร 300 คน คยาก็สสป บริวาร 200 คน อาศัยอยู่ในตำบลอรุเวลา อรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีมานะถือว่าตนมีความรู้ความสามารถเหนือกว่าผู้อื่น เข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์ พระพุทธองค์ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์จนกระทั่งอรุเวลกัสสปะยอมรับ ในที่สุดขวัญสามพี่น้องและบริวารทั้งหมดทูลขอบรรพชา พระพุทธองค์ทรงเทศนาอาทิตตปริยายสูตร เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงความร่มร้อนของจิตใจ (อินทรีย์ทั้ง 5) ด้วยอำนาจของกิเลส เปรียบได้

กับความร้อนของไฟที่ลุกโผลงอยู่ เพราะพระภิกษุผู้ที่เคยเป็นขลิบนับถือการบูชาไฟมาก่อน จึงทรงใช้กลยุทธ์ที่อุปมาดังใช้พิษงูมาทำเชรมแก่พิษงู เป็นการใช้ไฟแก้ไฟ ทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อนดุจไฟ และเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตร จิตของพระภิกษุที่เป็นอดีตขลิบทั้งหมดก็บรรลอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ดังนั้น พระเจ้าพิมพิสาร ผู้นำแคว้นมคธที่ยิ่งใหญ่ เหตุที่ไม่ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นเล็กก่อน เพราะแคว้นเล็กไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะโน้มน้าวแคว้นอื่นให้หันมาศรัทธาได้ แต่ถ้าแสดงพระธรรมจักรทำให้แคว้นใหญ่เกิดศรัทธาหันมานับถือพระพุทธศาสนา ย่อมเกิดอิทธิพลโน้มน้าวทำให้แคว้นเล็ก ๆ หันมาศรัทธาและนับถือพระพุทธศาสนา และสาเหตุที่ไม่ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นสักกะ อันเป็นปิตุภูมิก่อน เพราะทรงทราบดีว่า ตระกูลศากยะของพระองค์ ถือตัว มีทิฐิสูงมานะ ต้องใช้เวลาสร้างศรัทธา โดยรอเวลาที่เหมาะสม จนกระทั่งพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในแคว้นใหญ่ได้ก่อน จึงเสด็จไปโปรดพระพุทธบิดาที่กรุงกบิลพัสดุ์ เศรษฐีสมัยพุทธกาล มีด้วยกันหลายราย เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา โสสกเศรษฐี ฯลฯ

2) ทรงปฏิวัติหลักคำสอนและความเชื่อลัทธิศาสนาดั้งเดิม (The Lord Buddha revolutionized the doctrines and beliefs of traditional religions) พระพุทธเจ้าทรงปฏิวัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล ทรงแนะนำให้ดำเนินชีวิตประจำวันในทางสายกลาง ได้แก่ มรรคมิถุน 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไป ทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด

3) ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนา (The Lord Buddha reformed Buddhism) พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อย ๆ จนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัว พุทธวิธีการสอนสัมฤทธิ์ผลอย่างดี เนื่องจากมีองค์ประกอบแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ดังที่ภิกษุชื่อ กัสสปโคตร กล่าวไว้ในปังกาสสูตรว่า พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เหล่าภิกษุเห็นชัดชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแล้วกล้า ปลอดภัยใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกาประกอบด้วย ลีลาบท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 92 หน้า 321 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่

- (1) ชี้แจงให้เห็นชัด (สนทสเสติ) คือทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นเหมือนอยู่พร้อมหน้า
- (2) ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ (สมทปเปติ) คือให้ภิกษุทั้งหลายถือเอา
- (3) เราใจให้อาจหาญแล้วกล้า (สมตฺเต เขตติ) คือให้ภิกษุทั้งหลายอาจหาญ
- (4) ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง (สมปหฺเสติ) คือตรัสสรรเสริญทำภิกษุทั้งหลายให้ผ่องใสด้วยคุณที่ตนได้แล้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 92 หน้า 236 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พุทธวิธีการสอนที่มีองค์ประกอบ 4 ประการนี้ จะทำให้ผู้ที่ได้รับการสอนเกิดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมที่ทรงสอน ทำให้เกิดปัญญาจัดอวิชชาออกไปได้แล้วเห็นจริงคล้อยตามคำสอน เกิดความไม่ประมาท เร่งหรือเราใจให้เกิดความกล้าหาญ เกิดความเพียรตั้งใจบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเพื่อความ เป็นอิสระ เพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์ ออกจากสังสารวัฏ ด้วยความเข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน แจ่มใส

4) ทรงเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา (The Lord Buddha presented the doctrines that are the essence of Buddhism) กลยุทธีนี้เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดี ข้อบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้วทรงเสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอน แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง ได้แก่ ไตรลักษณ์ (หรือสามัญลักษณ์) หมายถึง ลักษณะสาม อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้น ๆ 3 ประการ ได้แก่

- (1) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง
- (2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้
- (3) อนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน (คนไทยนิยมพูดสั้นๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และแปลง่าย ๆ ว่า “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา” ลักษณะเหล่านี้มี 3 อย่าง จึงเรียกว่า ไตรลักษณ์ ลักษณะทั้ง 3 นี้ มีแกสิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน คือทุกอย่างที่เป็นสังขตะ เป็นสังขาร ล้วนไม่เที่ยง คงทนอยู่มิได้ เสมอเหมือนกันทั้งหมด ทุกอย่างที่เป็นธรรม ทั้งสังขตะ คือสังขาร และอสังขตะคือวิสังขาร ล้วนมิใช่ตน ไม่เป็นอัตตา เสมอกันทั้งสิ้น จึงเรียกว่า สามัญลักษณ์ ลักษณะเหล่านี้เป็นของแน่นอน เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมดา จึงเรียกว่า ธรรมนิยาม ในพระไตรปิฎก หลักนี้ชื่อว่า ธรรมนิยามตา ส่วน ไตรลักษณ์ และ สามัญลักษณ์ เป็นคำที่เกิดขึ้นในยุคอรรถกถา อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ ได้แก่

(1) ทุกข (ความทุกข์, สภาพที่ทำให้ยาก, สภาพที่บีบคั้น ชัดแจ้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและ ความเที่ยงแท้ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ขาติ ขรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยยอวา อุปาทานขันธ 5 เป็นทุกข์

(2) ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา

(3) ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เขไปถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยอมน ไม่ติดของ หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือนิพพาน

(4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ขอปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค เรียกอีกอย่างหนึ่ง มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ 8 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 เรียกสั้น ๆ ว่า ทุกขสมุทัย นิโรธ มรรค การแสดงอริยสัจ 4 มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามกัณฑ์สิกขาธรรมเทศนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 23 ข้อที่ 102 หน้า 190 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แปลว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง โดยไม่ต้องปรารภคำถามหรือการทูลขอรองของผู้ฟังอย่างการแสดงธรรมเรื่องอื่น ๆ หรือแปลว่า พระธรรมเทศนาขั้นสุดยอดก็ได้ ซึ่งสมกับเป็นเรื่องที่ทรงแสดงท้ายสุดต่อจาก อนุปพุททิกถา 5 อริยสัจ 4 ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย และเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

5) ทรงปฏิบัติการเชิงรุก (The Lord Buddha acted proactively) หรือทรงเยี่ยมเยียนตามบ้าน เป็นกลยุทธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เผยแผ่ธรรมะ ในตอนใกล้รุ่ง ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณเพื่อสำรวจवेในยสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรจุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็น 1 ใน 5 พุทธกิจประจำวัน (เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้ที่สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้) ผู้รับการเทศนาโปรดส่วนมากได้บรรลุธรรม

6) ทรงบริการชุมชน (The Lord Buddha served the community) วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอยู่เนื่อง ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระสงฆ์ เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชน พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่กุกกัณฑพราหมณ์ ปกครองบ้านขานุมัตต์ ซึ่งกำลังเตรียมพิธีบูชาัยญ ว่าด้วยวิธีบูชาัยญตามความหมายในแบบของพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ต้องมีการฆ่าฟันเบียดเบียนสัตว์ มีแต่การเสียสละทำทานและการทำความดี เริ่มด้วยการตระเตรียมพิธีโดยจัดการบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อย ตามธรรมวิธี มีการส่งเสริมกสิกรรม พาณิชยกรรม สัมมาชีพ และบำรุงส่งเสริมข้าราชการที่ดี ทำให้ประชาชนชวนชวยขะมักเขม้นในหน้าที่การงานของตน จนบ้านเมืองปลอดภัย พลเมืองมีความสุข พระราชทรัพย์บริบูรณ์ดีแล้ว จึงกระทำพิธีบูชาัยญ ด้วยการบริจาคทรัพย์ทำทาน เป็นต้น ผลของพระธรรมเทศนานี้ กุกกัณฑพราหมณ์ล้มเลิกพิธีบูชาัยญปล่อยสัตว์ทั้งหมด และประกาศตนเป็นอุบาสก กลยุทธ์นี้พระพุทธองค์ทรงเข้าไปแก้ปัญหาชาวบ้านโดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดี สังคมมีความสุข

7) ทรงใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ (The Lord Buddha used various miracles) เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ทรงใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้หมดพยศ พระพุทธองค์ไม่ทรงนิยมใช้การแสดงปาฏิหาริย์นี้ เพราะทรงเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดี คือผู้ที่มิศรัทธาเลื่อมใสก็ยกย่องสรรเสริญมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสก็จะดูหมิ่นว่าการแสดงนี้ไม่แปลกอะไร คนเรียนวิชาคันธาริ ก็สามารทำได้เช่นเดียวกัน ในเกวัฏฐสูตร เรื่องนายเกวัฏฐ (ชาวประมง) พระพุทธองค์ ตรัสตอบเกวัฏฐ คุฤหติบุตรที่ทูลขอให้พระองค์รับสั่งภิกษุรูปหนึ่งทำอิทธิปาฏิหาริย์ให้เห็น ชาวเมืองนาลันทาจักเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างยิ่งที่สุดที่จะประมาณ ตรัสตอบว่า เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 338-350 หน้า 306-329 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคือ อนุสาสนีปาฏิหาริย์คือการสอนอย่างธรรมดาอธิบายชี้แจงโต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เข้ามาช่วยสอน ทำให้ผู้ฟังธรรมเข้าถึงสังธรรมได้ตามพุทธประสงค์และมีความเย็นยวามั่นคงมาถึงปัจจุบัน

8) ทรงปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น (The Lord Buddha adapted to the local culture) กลยุทธ์การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อช่วยให้การเผยแผ่ง่ายขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนจึงเกิดความเต็มใจยินดีจะรับฟังพระธรรมเทศนา

แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอภิปุททุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต ทรงอนุญาตการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชนชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเสื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาทั่วถึงเท่าเทียมกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาด้วยการใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนวรรณะต่ำ เช่น วรรณะศูทร

9) ทรงเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ (The Lord Buddha spread his personality) บุคลิกภาพที่ติดลบได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม น่ามอง น่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ดังที่จังกิพราหมณ์ชมว่า พระสมณโคดมมีพระรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพุดหม มีพระวรกายดุจพุดหม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 650 หน้า 445-459 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจาก นักเผยแผ่จะต้องมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็สามารถสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดี แม้จะไม่เอ่ยปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดถึงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

10) ทรงสนทนา บรรยายและตอบปัญหา (The Lord Buddha talked, gave lectures and answered questions) พระพุทธองค์ทรงพิจารณาระดับสติปัญญาของผู้ฟัง เช่น ระดับสติปัญญาน้อย จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้ฟังมีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธีหนึ่ง โดยสรุปแล้ว วิธีการสอนของพระพุทธองค์สามารถแบ่งออกเป็น 4 วิธี ได้แก่

(1) แบบสากัจฉา เป็นการสอนธรรมโดยใช้วิธีถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจหลักธรรมอันจะนำไปสู่ความเสื่อมใสศรัทธา ทรงสอนโปรดกลุ่มบุคคลที่มีจำนวนจำกัด สามารถพูดตอบโต้กันได้ เช่น กรณีของปริพาชกชื่อ วัจฉโคตรที่เข้าไปทูลถามปัญหาที่ไม่ทรงพยากรณ์ เช่น โลกเที่ยงหรือตายแล้วเกิดหรือไม่ เป็นต้น

(2) แบบบรรยาย พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีสอนนี้ในที่ประชุมใหญ่ เช่น ในการใช้แสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมาก จัดเป็นวิธีสอนที่พระพุทธองค์ใช้

มากที่สุด เพราะมีทั้งการแสดงธรรมอย่างยาวและแบบสั้นขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรหมชาลสูตร ทรงบรรยายเนื้อหาของศีล ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ศีลระดับต้น เรียกว่า จุลศีล ศีลระดับกลาง เรียกว่า มัชฌิมศีล ศีลระดับสูง เรียกว่า มหาศีล และในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทฎฐิ ทฤษฎีหรือปรัชญาของลัทธิต่าง ๆ รวมสมัยพุทธกาลที่มี 62 ลัทธิ/ทฤษฎี

(3) แบบตอบปัญหา พระพุทธองค์จะทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะปัญหา ทรงใช้วิธีตอบให้เหมาะสม การตอบปัญหาจะทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับภูมิความรู้ผู้ถาม เช่น ในเทวตาสังยุต มีเทวดากราบทูลถามว่า บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ให้อะไรชื่อว่าให้วรรณะ ให้อะไรชื่อว่าให้ความสุข ให้อะไรชื่อว่าให้จักขุและบุคคลเช่นไรชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ตรัสตอบว่า บุคคลที่ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทับ ชื่อว่าให้จักขุ และผู้ที่ให้ที่พัก ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรมะ ชื่อว่าให้อมตะ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 137-138 หน้า 42 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

(4) แบบวางกฎข้อบังคับ พระพุทธองค์จะกำหนดหลักเกณฑ์ข้อบังคับให้พระสงฆ์สาวก ปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมเพรียงกัน โดยการวางกฎระเบียบข้อบังคับให้ปฏิบัติร่วมกันเพื่อนำความสงบสุขแก่หมู่คณะ ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นข้อบังคับให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญกฎข้อบังคับที่ทรงบัญญัติจักเป็นตัวแทนของพระองค์ด้วยความเสมอภาค ไม่มีข้อยกเว้นบุคคลใดเป็นกรณีพิเศษ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์เถระก่อนที่จะปรินิพพานว่า อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘พระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 216 หน้า 164 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคดิจิทัลสมัยปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แสดงถึงกลยุทธ์การบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ไว้ ดังนี้

- 1) ควรคัดสรรอบรมบุคคลผู้จะบวชในพระพุทธศาสนาให้มั่นใจว่าจะเข้ามาศึกษาธรรม
- 2) ให้การศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้จะบวชทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการบวช

3) จัดปฏิบัติธรรมระหว่างบวชเพื่อให้ความรู้เข้าใจอย่างแท้จริงและเผยแผ่ไปยังประชาชน

4) ให้พระสงฆ์แต่ละวัดผู้ศึกษาธรรมอย่างดีมีโอกาสเผยแผ่ธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์แนวทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องในเชิงรุกโดยไม่ต้องรอให้มีผู้มานิมนต์

5) กิจกรรมศึกษาธรรมของพระภิกษุและประชาชน มุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับทั้งในอาชีพและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักความไม่ประมาทและหลักการพึ่งตนเอง

6) ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรมและการกระทำที่เหมาะสมเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธาถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้น

7) พระภิกษุควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้ (1) ห้ามปรามการทำ ความชั่วทั้งมวล (2) ส่งเสริมให้ทำความดีทั้งมวล (3) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง (4) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ (5) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตาปรารถนาดี (6) บอกทางสวรรค์ คือทางดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้องให้ประชาชน

8) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือกลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคลเป็นสำคัญ

9) เจ้าอาวาสควรปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัดผู้อาศัยในวัด หรือผู้เกี่ยวข้องกับวัดให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมเป็นการสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและผู้มาติดต่อวัด

10) เจ้าอาวาสต้องบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่ บริเวณเหมาะสมต่อการศึกษาปฏิบัติธรรมทั้งในส่วน of พระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มรื่น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบ ศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงด้วย

11) วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระภิกษุจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิด

ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาช่องทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

12) ประชาชนจำนวนมากที่เชื่อโชคลางของขลังวัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งพาตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปยุ่งกับดำนิการกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมเรื่องเหตุและผล การพึ่งตนเอง การศึกษา ฝึกฝน พัฒนาและการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแพร่ โดยใช้เครื่องรางของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์วัตถุมงคลเป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักช่วยทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

13) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน ทุกตำบลมีหลายวัดเป็นศูนย์รวมของประชาชน หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งด้านจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อำมิสทานแก่พระสงฆ์เป็นการเกื้อกูลกันในสังคมตลอดไป

14) การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน ต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักพระพุทธศาสนาจึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์กรบริหารวัด แม้วัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้ว แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัดช่วยเสนอความคิดให้เจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการ ประชาชนก็จะยินดีร่วมมือด้วยความเต็มใจ พระพุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

15) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อประสานงานการดำเนินงานให้เกิดพลังการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

16) วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติดี เช่น จัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น เป็นการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อด้วย

17) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระภิกษุสงฆ์จะต้องศึกษาส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแพร่ธรรมและพัฒนาพระพุทธศาสนาได้ตรงตามนโยบายที่ถูกทิศทาง แก่ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมพัฒนา

18) หลักการบริหาร การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะยาว-ระยะสั้นเป็นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการนี้ พระภิกษุสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ซึ่งจำต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

19) พระภิกษุสงฆ์ควรมีความสมถะ ความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่แก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดดำเนินการอยู่ จำเป็นต้องทบทวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

20) ปัจจุบันจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีมาก ยิ่งฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากกว่าปกติหลายเท่า จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่ โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม จะช่วยส่งเสริมพระวินัยและการศึกษาของพระสงฆ์ให้ดีขึ้นทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนabatบาทหน้าที่พระภิกษุสงฆ์ จนเกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในประเทศ

พระธรรมทูตไทยเกิดจาก “โครงการพระธรรมจาริก” ซึ่งเป็นโครงการเผยแผ่ศาสนาธรรม ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยภูเขา โดยเกิดจากหัวหน้ากองสงเคราะห์ ชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนชาวเขาทางด้านจิตใจ เป็นประโยชน์ต่อการปกครองและการพัฒนา ประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สมกับที่ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติอันเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชนเผ่าไทย ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในถิ่นใดของประเทศไทย อีกประการหนึ่งรัฐได้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา ได้แก่ (1) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาดอยมูเซอ อำเภอเมือง จังหวัดตาก (2) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาวจังหวัด เชียงใหม่ (3) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาม่อนแสนใจ ม่อนแสนเจริญ จังหวัดเชียงราย (4) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาภูมโล เขตติดต่อจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเลย ตั้งอยู่บ้านแม้วทับเบิก (ภูแปงม้า) อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อพระประสิทธิ์ลาสึกขา จึงได้นำความคิดนั้นกราบเรียนปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สุวรรณ สุวณฺโณโชโต) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งขณะนั้น ได้รับหน้าที่จากศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เป็น

ประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ทั้งสองฝ่ายเล็งเห็นประโยชน์ร่วมกันจึงได้ร่างโครงการเสนอกรมประชาสัมพันธ์ ให้ดำเนินการว่า ‘พระธรรมจาริก’ ในปี พ.ศ.2508 ท่านได้เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก ทั้งได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชียมีพระธรรมจาริกรุ่นแรกออกปฏิบัติศาสนกิจ จำนวน 50 รูป แบ่งเป็น 10 สาย ๆ ละ 5 รูป เป็นการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สงเคราะห์ชาวเขา ในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ ตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา 10 หมู่บ้าน จำนวน 6 เผ่า คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีโก๋ และกระเหรี่ยง ผลของการดำเนินงานครั้งแรกประสบความสำเร็จชาวเขา 10 หมู่บ้านที่มีประชากรประมาณ 5,000 คน ได้รู้จักการกราบไหว้พระ การทำบุญตักบาตร การปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ จำนวน 800 คน สมัครเข้าบรรพชาเป็นสามเณร จำนวน 12 คน นับได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยโครงการพระธรรมจาริกประสบผลสำเร็จ ในปี พ.ศ. 2531 ได้ก่อตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ที่วัดศรีโสดา

ในปี พ.ศ. 2530 พระพุทธิวงศมุนี (สวณฺณโชตมหาเถร) ได้มีมติพระครูปลัดสุวัฒนพุทธิธาดา เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีโสดาและอำนวยการสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค เมื่อโครงการพระธรรมจาริกประสบผลสำเร็จ มหาเถรสมาคม จึงได้จัดตั้งหน่วยงานพระธรรมทูต เพื่อการเผยแผ่ในพื้นที่ราบเมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ดำเนินงานโดยใช้ระเบียบของพระมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดทำหน้าที่อบรม แนะนำสั่งสอน ศีลธรรมวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย ประกอบสัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีพของประชาชน โดยได้รับงบประมาณดำเนินงานจากกรมศาสนาและวัดที่ตั้งเป็นศูนย์ อ.ป.ต. (พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์พรหมรสี), 2551) ต่อมาในปี พ.ศ.2536 ได้จัดแบ่งพระธรรมทูตที่ปฏิบัติงานอยู่ในประเทศออกเป็น 9 สาย ได้แก่

สายที่ 1 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 7 จังหวัด คือสมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาครนครปฐม กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี มีพระธรรมธีรราชมหามุนี วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 2 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 7 จังหวัด คือพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี มีพระธรรมราชาวัตร วัดเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 3 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 8 จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์ มี พระพรหมจริยาจารย์ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 4 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 8 จังหวัด คือเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และเชียงราย มีพระเทพสุธี วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 5 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 8 จังหวัด คือ เลย อุดร หนองคาย สกลนคร กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และขอนแก่น มี พระอุดมญาณโมลี วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 6 ปฏิบัติงานพื้นที่ 9 จังหวัด คือ นครพนม มุกดาหาร ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมาและชัยภูมิ พระราชเมธี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 7 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด พระญาณวโรดม วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 8 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ สมุทรสงคราม เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช โดยมี พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ 9 ปฏิบัติงานในพื้นที่ 11 จังหวัด คือ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง พัทลุง สตูลสงขลา บัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีพระเทพเวที วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นหัวหน้าสาย

โดยมีศูนย์งานพระธรรมทูตประจำจังหวัด 72 จังหวัด คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค มีหน่วยงานกำกับดูแลงานพระธรรมทูตอำเภอ ประมาณ 740 หน่วย คอยควบคุมดูแลงานพระธรรมทูตในพื้นที่ประมาณ 3,500 รูป ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนการดำเนินงานที่คณะกรรมการกองอำนวยการงานพระธรรมทูตร่วมกับกรมการศาสนากำหนดขึ้น (กรมศาสนา, 2545)

กิจกรรมของพระธรรมทูตวัดไทยในต่างประเทศ

กิจกรรมการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ สาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่

1) **ด้านการปกครอง** อาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ ตามด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบของมหาเถรสมาคม ที่พระสงฆ์ไทยแม้จะอยู่ในหรือนอกประเทศต้องปฏิบัติตาม และยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ อันไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยอีกด้วย

2) **ด้านการศึกษา** พระธรรมทูตสามารถศึกษาในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่หลักธรรมได้อย่างกว้างขวาง แต่ละวัดมีการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนทั่วไปในรูปแบบธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก หลักสูตรพระพุทธศาสนาเฉพาะกิจ รวมถึงการสอนดนตรีไทยและสอนภาษาไทยแก่ครอบครัวชาวต่างชาติ เป็นการอนุเคราะห์และส่งเสริมให้เยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจถิ่นกำเนิดและวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ

3) **ด้านการเผยแผ่** พระธรรมทูตดำเนินกิจกรรมประจำวัน เช่น ทำวัตรเช้า-เย็น นั่งสมาธิ บิณฑบาต (ในบริเวณวัด) ฉันทภัตตาหาร กรณีกิจเช่นนี้เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยนำวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสงบ เป็นตัวอย่างให้เห็น และการเผยแผ่ที่เป็นรูปธรรมอื่น ๆ เช่น (1) จัดอบรมสมาธิภาวนา บวชนกขัมมะ ทำบุญรักษาศีล เป็นกรณีพิเศษในวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่อยู่และวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ (2) แจกให้ยืมเทพธรรมะหนังสือธรรมะ จุลสารประจำวัดแก่ผู้สนใจเป็นธรรมทาน (3) นิมนต์พระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ด้านปริยัติปฏิบัติ มาบรรยายธรรมและอบรมกรรมฐาน (4) สนทนาธรรมอธิบายเรื่องพระพุทธศาสนาแก่ศาสนิกชนผู้สนใจทั้งในและนอกวัด (5) จัดห้องสมุดพระพุทธศาสนาภายในวัดเพื่อให้ผู้สนใจศึกษาและค้นคว้า (6) การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านทางเว็บไซต์ (website) มีคณะสงฆ์กำลังศึกษาระดับผู้มีความรู้ความสามารถหลายด้าน เตรียมทำระบบเครือข่าย (home page) เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของส่วนกลาง มีคณะกรรมการบริหารเพื่อให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพและมีเอกภาพยิ่งขึ้น (7) มีการถาม-ตอบปัญหาธรรมทางอีเมล (e-mail)

4) **ด้านสาธารณูปการ** มีการก่อสร้างพระอุโบสถ อาคารอเนกประสงค์ ศาลา กุฏิและพัฒนাবริเวณวัดให้สะอาดร่มรื่น เอื้อประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ผู้สนใจเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรมหาความสงบทางกายและใจ อีกทั้งเป็นสถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนาตามขนบธรรมเนียมประเพณี

5) **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ให้การช่วยเหลือสิ่งของจำเป็นแก่ครอบครัวคนไทย ผู้ประสบภัยและความลำบาก ให้วัดไทยเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวแก่ครอบครัวผู้ประสบภัย วัดทั่วไป ต้องเตรียมตัวและเตรียมใจให้พร้อมสรรพ กล่าวคือ

เตรียมตัว พระธรรมทูตปฏิบัติศาสนกิจ ต้องสนองความต้องการเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวใจ รวมถึงสนองความต้องการของชุมชนโดยนำพุทธธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันให้อยู่เย็นเป็นปกติสุข

เตรียมใจ พระธรรมทูตผู้ประเสริฐ ต้องมีคุณสมบัติเป็นพระธรรมทูตที่ดี คือ (1) มั่นใจในคุณความดี ความประเสริฐของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศจะต้องมั่นใจว่าเรามีสิ่งที่ดีแท้ เป็นของประเสริฐและเป็นประโยชน์ที่จะมอบให้เขา (2) รู้เข้าใจปัญหา และความต้องการของถิ่นฐานที่ไป ต้องรู้ภูมิหลังว่าเขามีวิถีคิดและวิถีชีวิตอย่างไร เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่เจริญ ถ้าเราไม่รู้เท่าทัน ก็จะมีวันเกรง ต้องทราบว่าเขาเจริญทางด้านวัตถุมาก แต่ในขณะเดียวกันดูเหมือนว่า คนในสังคมอยู่ในภาวะเสื่อมโทรมอย่างยิ่งทางด้านจิตใจของ มีปัญหาอันเกิดจากความเจริญทางวัตถุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 (3) มีวิธีสื่อสารให้ได้ผล งานพระธรรมทูต คือการนำพุทธธรรมไปให้เขา ซึ่งต้องสื่อให้เข้าใจ ทั้งหลักธรรมที่เหมาะสมกับบุคคล เวลา และใช้สื่อภาษาร่วมกับอุปกรณ์ต่าง ๆ (4) มุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์พระพุทธศาสนา จุดหมายในการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตต้องแน่วแน่ด้วยอุดมการณ์ที่ว่า จรล ภิกขเว จาริกิ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย...ภิกขุทั้งหลาย เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขของชนหมู่มาก จากวันนั้นครั้งพุทธกาลที่พระสงฆ์ 60 รูปออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกระทั่งวันวานผ่านไป 2,600 ปี พระพุทธศาสนาก็เจริญงอกงาม ยังประโยชน์แก่มหาชนบนโลกนี้ พระพุทธศาสนาคือพรหมจริยธรรมที่พระพุทธสาวกช่วยกันดำรงรักษาстилต่อให้ดำรงอยู่ยืนานาน เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่คนจำนวนมาก และเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก ในศาสนาอื่น ๆ มีนักบวชของตนทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาโดยเปลี่ยนใจคนมานับถือพระเจ้า แต่ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสให้ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ไปทำประโยชน์แก่เขา ไปช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ประสบความสุขในขณะเดียวกัน พระธรรมทูตเองต้องพัฒนาตนเอง ควบคู่กับการทำงานเพื่อสังคมไปด้วยโดยการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าเราพัฒนาตนเองได้มากเท่าไรเราก็จักทำประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์แก่มหาชนมากเท่านั้น

สรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง พระธรรมทูต คือพระภิกษุสงฆ์ผู้ทำหน้าที่การเผยแผ่ในหลักธรรม ถือว่าเป็นหัวใจแห่งการสืบอายุพระพุทธศาสนาและเป็นหน้าที่โดยตรงของพระภิกษุสงฆ์มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระสงฆ์เป็นศาสนทายาท โดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือเป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงการออกไปเผยแผ่ ศาสนธรรมให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคมและ

ประเทศชาติ นั่นคือ การศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์อย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ ทั้งนี้เพราะพระภิกษุสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มกำลังความสามารถ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศาสนา. (2545). ใน รายงานการศาสนา ประจำปี 2546. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา
- _____. (2534). ระเบียบกองงานพระธรรมทูต. กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พุทธวิธีในการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด
- พระมหาสุเทพ สุธตฺตโน (เหลาทอง). (2561). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ. ใน *คุชภินิพนธ์พุทธศาสตร์คุชภินิจิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี). (2551). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สง่า พิมพ์พงษ์. (2551). *คู่มือพระธรรมทูต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี*. กรุงเทพฯ: ครุสภาลาดพร้าว
- วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *สถิติพระธรรมทูต โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (ฝ่ายมหานิกาย)*.